

قیمت‌گذاری گاز در قراردادهای بین‌المللی (آزادسازی، تئوری‌ها و مکانیسم‌ها)

غلامعلی رحیمی

جلال دهنوی

سرشناسه	: رحیمی، غلامعلی، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: قیمت‌گذاری گاز در قراردادهای بین‌المللی (آزادسازی، تئوری‌ها و مکانیسم‌ها)
مشخصات نشر	: غلامعلی رحیمی، جلال دهنوی.
مشخصات ظاهری	: تهران: هزاره سوم اندیشه، ۱۳۹۵.
شابک	: ۲۸۱ص: مصور، جدول، نمودار.
وضعیت فهرست نویسی	: 978-964-8088-59-5: ۲۵۰۰۰۰ ریال
یادداشت	: فیبا
موضوع	: کتابنامه.
موضوع	: گاز طبیعی -- قیمت‌ها
موضوع	: Natural gas -- Prices
موضوع	: گاز -- صنعت و تجارت
موضوع	: Gas industry
موضوع	: گاز -- صنعت و تجارت -- جنبه‌های اقتصادی
موضوع	: Gas industry -- Economic aspects
شناسه افزوده	: دهنوی، جلال، ۱۳۶۷ -
رده‌بندی کنگره	: HD۹۵۸۱/۱۲۳ ۱۳۹۵
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۸/۳۳۰۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۰۱۲۰۱۸

انتشارات هزاره سوم

قیمت‌گذاری گاز در قراردادهای بین‌المللی (آزادسازی، تئوری‌ها و مکانیسم‌ها)

غلامعلی رحیمی - جلال دهنوی

• صفحه‌آرایی: هزاره سوم اندیشه • طرح جلد: آروین ربیع‌زاد

• لمتوگرافی: آراز گرافیک • چاپ: دالاهو • صحافی: نوین

• نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۵ • تعداد: ۵۰۰ نسخه

• قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۰۸۸-۵۹-۵

ناشر: هزاره سوم اندیشه

تلفن و نمابر: ۶۶۰۳۷۶۴۸ - همراه: ۹۱۲۷۱۷۳۹۲۴

سایت: www.hsap.ir

پست الکترونیکی: hsapub@gmail.com

تلفن پخش: ۶۶۹۷۲۷۹۲-۶۶۹۶۵۳۷۷

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

فهرست

مقدمه	۱۳
۱. مقررات زدایی و آزادسازی در بازار گاز: تعاریف و تجربیات	۱۹
۱-۱. مقدمه	۱۹
۲-۱. دلایل دخالت دولت در بازار گاز	۲۱
۱-۲-۱. وجود انحصار طبیعی در ترانزیت گاز	۲۱
۲-۲-۱. ایجاد امنیت عرضه	۲۱
۳-۲-۱. رفتار ضد رقابتی بنگاه‌ها در بازار	۲۲
۴-۲-۱. سیاست‌های حمایتی دولت	۲۲
۵-۲-۱. کاهش قیمت	۲۳
۳-۱. دلایل خصوصی‌سازی در بازار گاز	۲۳
۱-۳-۱. پایین بودن کارایی و بهره‌وری	۲۳
۲-۳-۱. فشارهای مالی و محدودیت بودجه	۲۴
۳-۳-۱. امنیت عرضه	۲۴
۴-۳-۱. توسعه تکنولوژیکی	۲۴
۴-۱. علایم و زیرساخت‌های ظهور بازار رقابتی	۲۴
۱-۴-۱. کاهش در حجم و طول دوره قراردادهای صادرات گاز	۲۴
۲-۴-۱. تحولات بازار گاز و ایجاد مازاد عرضه	۲۵
۳-۴-۱. توسعه مکانیسم قیمت‌گذاری نقدی	۲۶
۵-۱. زیرساخت‌های و الزامات آزادسازی در بازار گاز	۲۶
۱-۵-۱. بلوغ صنعت و ساختار بازار گاز	۲۶

- ۲۷-۵-۱. کفایت در تأمین نیاز داخلی..... ۲۷
- ۳-۵-۱. دوره تجدید ساختار..... ۲۷
- ۴-۵-۱. توسعه بازارهای نقدی و آتی‌ها..... ۲۷
- ۵-۵-۱. ساختار رقابتی در عرضه گاز..... ۲۸
- ۶-۵-۱. بالا بودن کشش قیمتی کوتاه‌مدت..... ۲۸
- ۷-۵-۱. ذخیره‌سازی..... ۲۸
- ۶-۱. بررسی وضعیت آزادسازی در مناطق مختلف جهان..... ۲۸
- ۱-۶-۱. شاخص چارن..... ۲۸
- ۲-۶-۱. روری بر وضعیت آزادسازی بازار گاز در مناطق مختلف..... ۳۰
- ۷-۱. معایب آزادسازی و عوامل مؤثر بر تغییر ساختار بازار..... ۳۱
- ۸-۱. یخ‌های اصلی زنجیره عرضه گاز..... ۳۲
- ۹-۱. مدل‌های بازار کار..... ۳۴
- ۱۰-۱. تمرکز زنجیره، دسترسی آزاد و موانع آن..... ۳۵
- ۱۰-۱-۱. قوانین دسترسی به خطوط لوله و قیمت‌گذاری..... ۳۵
- ۲-۱۰-۱. جداسازی عمومی و خصوصی‌سازی..... ۳۶
- ۳-۱۰-۱. رقابت بالا دستی..... ۳۶
- ۱۱-۱. تأثیرات اصلاح بازار گاز در کشورهای منطقه آسیا-پاسفیک..... ۳۷
- ۱-۱۱-۱. پیامدهای اقتصادی..... ۳۸
- ۲-۱۱-۱. تأثیر بر ترکیب صنعتی و شدت انرژی..... ۳۸
- ۳-۱۱-۱. تأثیر بر تقاضای گاز..... ۳۸
- ۴-۱۱-۱. تأثیر بر عرضه گاز..... ۳۹
- ۵-۱۱-۱. تأثیر بر تجارت..... ۳۹
- ۶-۱۱-۱. تأثیر بر ملزومات سرمایه‌گذاری..... ۳۹
- ۱۲-۱. مطالعه موردی آزادسازی و مقررات‌دایی در بازار گاز..... ۳۹
- ۱-۱۲-۱. آزادسازی بازار گاز در منطقه آمریکای شمالی..... ۳۹
- ۱-۱۲-۱. توسعه قانون گاز طبیعی آمریکا..... ۴۱
- ۱-۱-۱۲-۱. اساس تاریخی قانون گاز آمریکا..... ۴۱
- ۲-۱-۱۲-۱. تصویب قانون گاز طبیعی در ۱۹۳۸..... ۴۲
- ۳-۱-۱۲-۱. تصمیم فلیپس توسط دیوان عالی..... ۴۲
- ۴-۱-۱۲-۱. تصویب سیاست گاز طبیعی ۱۹۷۸..... ۴۴
- ۵-۱-۱۲-۱. واکنش صنعت به تصویب سیاست گاز طبیعی (NGPA)، ۱۹۷۸..... ۴۴
- ۶-۱-۱۲-۱. ماده ۲۸۰ کمیسیون فدرال قانون‌گذاری انرژی..... ۴۴
- ۷-۱-۱۲-۱. ماده ۴۳۶ کمیسیون فدرال قانون‌گذاری انرژی..... ۴۵
- ۲-۱-۱۲-۱. سایر عوامل تأثیرگذار بر بازار گاز آمریکا..... ۴۵

۴۶	۱-۱۲-۱-۲-۱. تغییر ساختاری
۴۷	۱-۱۲-۱-۲-۲. کانادا
۴۹	۱-۱۲-۱-۲-۱. جداسازی و دسترسی طرف سوم
۴۹	۱-۱۲-۱-۲-۲. مدل بازار و رقابت بعد از آزادسازی
۵۰	۱-۱۲-۲. آزادسازی بازار گاز اروپا
۵۰	۱-۱۲-۲-۱. ساختار نهادی بازار گاز اروپا
۵۱	۱-۱۲-۲-۲. هدف از آزادسازی بازار گاز اروپا
۵۱	۱-۱۲-۲-۳. مراحل آزادسازی بازار گاز اروپا
۵۱	۱-۱۲-۲-۳-۱. دستورالعمل اول
۵۱	۱-۱۲-۲-۳-۲. دستورالعمل دوم
۵۳	۱-۱۲-۲-۳. قانون رقابت اروپا و قراردادهای بلندمدت
۵۳	۱-۱۲-۲-۴. دستورالعمل امنیت عرضه
۵۳	۱-۱۲-۲-۵. گرم: نام: ۱۷۷۵
۵۴	۱-۱۲-۲-۶. گام پنجم: سومین بسته انرژی داخلی اتحادیه اروپا
۵۶	۱-۱۲-۲-۷. انگلستان
۵۸	۱-۱۲-۲-۷-۱. تاریخچه قانون گاز انگلستان
۶۰	۱-۱۲-۲-۸. اسپانیا
۶۱	۱-۱۲-۲-۸-۱. ساختار صنعت
۶۳	۱-۱۲-۲-۹. ترکیه
۶۴	۱-۱۲-۲-۹-۱. ساختار صنعت قبل از قانون جدید
۶۵	۱-۱۲-۲-۹-۲. قانون جدید و تغییر ساختار صنعت
۶۹	۱-۱۲-۳. آزادسازی بازار گاز در آسیا
۷۰	۱-۱۲-۳-۱. ژاپن
۷۲	۱-۱۲-۳-۱-۱. ساختار بازار
۷۳	۱-۱۲-۳-۱-۲. بازیگران بازار گاز ژاپن
۷۴	۱-۱۲-۳-۱-۳. موانع توسعه بازار رقابتی در ژاپن
۷۴	۱-۱۲-۳-۲. کره جنوبی
۷۵	۱-۱۲-۳-۲-۱. ساختار صنعت
۷۷	۱-۱۲-۳-۲-۲. بازیگران بازار گاز کره جنوبی
۷۷	۱-۱۲-۳-۳. چین
۷۸	۱-۱۲-۳-۳-۱. بازیگران بازار گاز چین
۷۸	۱-۱۲-۳-۳-۲. جداسازی و دسترسی طرف سوم
۷۹	۱-۱۲-۳-۳-۳. مدل بازار و رقابت
۸۰	۱-۱۲-۴. آزادسازی بازار گاز در آمریکای لاتین

- ۸۰-۱۲-۱-۴-۱. برزیل.....
- ۸۱-۱۲-۱-۴-۱. ساختار صنعت.....
- ۸۳-۱۲-۲-۴-۱. آرژانتین.....
- ۸۴-۱۲-۲-۴-۱. ساختار صنعت.....
- ۸۵-۱۳-۱. جمع‌بندی.....
۲. تئوری‌های قیمت‌گذاری منابع طبیعی.....
- ۸۹-۱-۲. مقدمه.....
- ۸۹-۲-۲. منحني عرضه و تقاضای انرژی.....
- ۹۳-۳-۲. رون‌های قیمت‌گذاری انرژی.....
- ۹۴-۳-۲. قیمت‌گذاری براساس هزینه نهایی یا مکانیسم قیمت‌گذاری رقابتی.....
- ۹۴-۳-۲. قیمت‌گذاری براساس هزینه متوسط.....
- ۹۴-۳-۲. قیمت‌گذاری بر شرایط شکست بازار.....
- ۹۵-۳-۲. مسئله محصل.....
- ۹۶-۳-۲. مکانیسم قیمت‌گذاری براساس تعرفه‌های دو قسمتی.....
- ۹۶-۳-۲. مکانیسم قیمت‌گذاری "رند".....
- ۹۷-۳-۲. انحصار طبیعی دائمی و موقتی.....
- ۹۸-۳-۲. نحوه قیمت‌گذاری انرژی بر شرایط ورود انحصار طبیعی.....
- ۹۹-۳-۲. قیمت‌گذاری با توجه به قابلیت تجارت انرژی و هزینه فرصت.....
- ۹۹-۳-۲. مکانیسم تعیین قیمت انرژی در کشور خود کف.....
- ۱۰۰-۳-۲. مکانیسم تعیین قیمت انرژی در کشور صادر کننده انرژی.....
- ۱۰۱-۳-۲. مکانیسم تعیین قیمت انرژی در کشور صادر کننده انرژی.....
- ۱۰۲-۳-۲. قیمت‌گذاری پیک و غیرپیک.....
- ۱۰۴-۳-۲. سازو کار قیمت‌گذاری و عقد قرارداد در بازار رقابتی.....
- ۱۰۴-۳-۲. عوامل مهم و کلیدی مشترک در دو بازار آمریکای شمالی و بریتانیا.....
- ۱۰۴-۳-۲. قراردادهای کوچک‌تر و کوتاه‌مدت‌تر.....
- ۱۰۵-۳-۲. کاهش تعهدات Take-or-Pay.....
- ۱۰۵-۳-۲. ظهور بازارهای تک محموله و آتی‌ها.....
- ۱۰۵-۳-۲. تعیین شاخص قیمت بازار آتی‌ها و تک‌محموله.....
- ۱۰۶-۳-۲. ثبت و قیمت‌گذاری خدمات ذخیره‌سازی و انتقال.....
- ۱۰۶-۳-۲. گسترش مراکز مبادله (Hub) گاز.....
- ۱۰۷-۳-۲. تجارت و مبادله ثانویه ظرفیت.....
- ۱۰۷-۳-۲. جریمه‌هایی برای عدم تعادل‌ها و ناهماهنگی‌های سیستم.....
- ۱۰۸-۳-۲. ساختار تعرفه.....

۱۰۹	۵-۲. اصول و قواعد اقتصادی تعیین قیمت گاز در یک بازار رقابتی
۱۱۰	۵-۲-۱. قیمت‌گذاری گاز در بازار انحصاری
۱۱۱	۵-۲-۲. مفهوم ارزش بازاری خالص برگشتی
۱۱۴	۵-۲-۳. تعیین قیمت در شرایط رقابت خط لوله با خط لوله
۱۱۴	۵-۲-۴. تعیین قیمت در شرایط دسترسی آزاد رقابتی
۱۱۴	۵-۲-۱. تعیین قیمت کوتاه‌مدت
۱۱۹	۵-۲-۲. تعیین قیمت بلندمدت
۱۲۱	۳. بررسی تئوری‌ها و مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز و تحولات آن
۱۲۱	۳-۱. مقدمه
۱۲۳	۳-۲. مروری بر تاریخچه تحولات قیمت‌گذاری گاز
۱۲۹	۳-۳. تئوری‌های قیمت‌گذاری گاز و ادوار توسعه آن
۱۳۲	۳-۳-۱. مکانیسم قیمت‌گذاری
۱۳۲	۳-۳-۲. قیمت‌گذاری بر اساس هزینه
۱۳۴	۳-۳-۱-۲. نادیده گرفتن وضعیت بازار
۱۳۴	۳-۳-۲-۲. پیدایش / ظهور پهنه قیمت - فروش
۱۳۵	۳-۳-۲-۳. حداقل نکردن هزینه تولید
۱۳۵	۳-۳-۴. هزینه‌های مشترک
۱۳۵	۳-۳-۵. تشدید مازاد عرضه و ورشکستگی در بازار
۱۳۶	۳-۳-۳. قیمت‌گذاری بر اساس ارزش
۱۳۶	۳-۳-۴. قیمت‌گذاری بر اساس برابری و قیمت‌گذاری بازگشتی
۱۳۸	۳-۳-۴-۱. نکاتی در مورد روش قیمت‌گذاری بر اساس برابر ماندن
۱۳۹	۳-۳-۴-۲. نکاتی پیرامون روش قیمت‌گذاری بازگشتی
۱۴۰	۳-۳-۵. قیمت‌گذاری بر اساس معادل قیمت سرمرز
۱۴۱	۳-۳-۶. قیمت‌گذاری بر اساس هزینه جایگزینی
۱۴۱	۳-۳-۷. قیمت‌گذاری مبتنی بر قیمت نفت و یا سید نفتی
۱۴۲	۳-۳-۸. مکانیسم قیمت‌گذاری رقابتی
۱۴۵	۳-۳-۹. مکانیسم تقسیم منافع (درآمدها)
۱۴۶	۳-۳-۱۰. قیمت‌گذاری بر اساس نرخ بازدهی
۱۴۷	۳-۳-۱۱. قاعده سرانگشتی
۱۴۷	۳-۳-۱۱-۱. قاعده ساده یک به ده و یک به شش
۱۴۸	۳-۳-۱۱-۲. برابری نقطه اشتغال
۱۴۸	۳-۳-۱۱-۳. رگرسیون ساده
۱۴۹	۳-۴. مروری بر فرمول‌های قیمت‌گذاری گاز در بازارهای مختلف

- ۱۴۹..... ۱-۴-۳. مقدمه.
- ۱۵۰..... ۲-۴-۳. فرمول‌های قیمت‌گذاری گاز در گذر زمان.
- ۱۵۶..... ۳-۴-۳. قیمت‌گذاری گاز در منطقه آسیا/پاسفیک.
- ۱۵۶..... ۱-۳-۴-۳. قیمت‌گذاری LNG در ژاپن.
- ۱۵۷..... ۲-۳-۴-۳. قیمت‌گذاری گاز در کره جنوبی.
- ۱۵۸..... ۳-۳-۴-۳. قیمت‌گذاری LNG در منطقه آسیا طی دوره ۲۰۰۴ - ۲۰۰۰.
- ۱۵۹..... ۴-۳-۴-۳. قیمت‌گذاری آتی LNG در آسیا.
- ۱۶۰..... ۴-۴-۳. قیمت‌گذاری گاز در منطقه اروپا.
- ۱۶۱..... ۱-۴-۴-۳. قیمت‌گذاری صادرات گاز با خط لوله در اروپا.
- ۱۶۱..... ۲-۴-۴-۳. قیمت‌گذاری LNG الجزایر به اروپا.
- ۱۶۵..... ۵-۴-۳. قیمت‌گذاری گاز در بازار آمریکا.
- ۱۶۶..... ۱-۵-۴-۳. مکانیسم قیمت‌گذاری Netback.
- ۱۶۶..... ۲-۵-۴-۳. مکانیسم تسعیم منافع (درآمدها).
- ۱۶۷..... ۶-۴-۳. مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز صادراتی/وارداتی جمهوری اسلامی ایران.
- ۱۶۷..... ۱-۶-۴-۳. مکانیسم قیمت‌گذاری گاز صادراتی به ترکیه.
- ۱۶۸..... ۲-۶-۴-۳. مکانیسم قیمت‌گذاری گاز وارداتی از ترکمنستان.
- ۱۶۹..... ۳-۶-۴-۳. مکانیسم قیمت‌گذاری گاز وارداتی به هند و پاکستان.
- ۱۷۰..... ۵-۳. بررسی روند حرکت و تحول در جهت استقرار رقابتی در بخش گاز.
- ۱۷۴..... ۶-۳. گرایش جهانی بسوی برقراری رقابت در بخش گاز.
- ۱۷۶..... ۱-۶-۳. مدل‌های مختلف رقابتی.
- ۱۷۶..... ۱-۱-۶-۳. رقابت خط لوله با خط لوله.
- ۱۷۷..... ۲-۱-۶-۳. الزام دسترسی آزاد به شبکه انتقال.
- ۱۷۸..... ۲-۶-۳. خط مشی‌های دسترسی به نظارت و کنترل.
- ۱۷۹..... ۱-۲-۶-۳. انحصار طبیعی.
- ۱۷۹..... ۲-۲-۶-۳. امنیت عرضه.
- ۱۷۹..... ۳-۲-۶-۳. رفتار ضد رقابتی عوامل بازار.
- ۱۷۹..... ۴-۲-۶-۳. حمایت از رفاه مصرف‌کننده.
- ۱۷۹..... ۳-۶-۳. اجزای کلیدی رژیم کنترلی.
- ۱۸۰..... ۱-۳-۶-۳. مسئولیت کنترل.
- ۱۸۰..... ۲-۳-۶-۳. ملزومات آزادسازی.
- ۱۸۰..... ۳-۳-۶-۳. کنترل بر روی قیمت و نرخ بازگشت.
- ۱۸۱..... ۴-۳-۶-۳. رژیم دسترسی طرف سوم.
- ۱۸۱..... ۴-۶-۳. الزامات استقرار بازار رقابتی.
- ۱۸۲..... ۷-۳. بررسی روند تکامل قراردادهای قیمت‌گذاری گاز.

۴. بررسی آماری شاخص‌های قیمت‌گذاری گاز در بازارهای جهانی طی دوره

۲۰۰۵-۲۰۱۵	۱۸۵
۱-۴. مقدمه	۱۸۵
۲-۴. انواع مکانیزم‌های تعیین قیمت در مناطق مختلف	۱۸۸
۱-۲-۴. مکانیزم مبتنی بر شاخص قیمت نفت (OPE)	۱۸۸
۲-۲-۴. مکانیزم رقابتی - رقابت گاز با گاز (GOG)	۱۸۸
۳-۲-۴. مکانیزم انحصار دوجانبه (BIM)	۱۸۹
۴-۲-۴. مکانیزم بازگشتی بر اساس محصول نهایی (NET)	۱۸۹
۵-۲-۴. مکانیزم تنظیمی و کنترلی: هزینه خدمات (RCS)	۱۸۹
۶-۲-۴. مکانیزم تنظیمی و کنترلی: اجتماعی و سیاسی (RSP)	۱۸۹
۷-۲-۴. مکانیزم تنظیمی و کنترلی: زیر قیمت (RBC)	۱۹۰
۸-۲-۴. مکانیزم بدون هزینه (NP)	۱۹۰
۳-۴. تجزیه و تحلیل نتایج	۱۹۰
۱-۳-۴. تجزیه و تحلیل نتایج در سطح جهانی	۱۹۱
۱-۱-۳-۴. تولید داخلی	۱۹۲
۲-۱-۳-۴. واردات خط لوله	۱۹۴
۳-۱-۳-۴. واردات LNG	۱۹۶
۴-۱-۳-۴. کل واردات گاز	۱۹۷
۵-۱-۳-۴. کل مصرف گاز	۱۹۸
۲-۳-۴. مقایسه مکانیزم‌های تعیین قیمت عمده فروش گاز در سطح جهانی طی دوره	
۲۰۰۵-۲۰۱۵	۲۰۲
۱-۲-۳-۴. تولید داخلی	۲۰۲
۲-۲-۳-۴. واردات از طریق خط لوله	۲۰۳
۳-۲-۳-۴. واردات LNG	۲۰۴
۴-۲-۳-۴. کل واردات	۲۰۶
۵-۲-۳-۴. کل مصرف	۲۰۷
۳-۳-۴. ارزیابی تغییرات در مکانیزم‌های تعیین قیمت رقابتی (رقابت گاز با گاز)	۲۱۳
۴-۳-۴. اظهارنظرها در مورد تحولات آتی مکانیزم‌های قیمت‌گذاری گاز	۲۱۶
۵-۳-۴. تحلیل سطوح قیمت عمده فروشی گاز	۲۱۷
۱-۵-۳-۴. تحلیل نتایج مطالعه سال ۲۰۱۵	۲۱۷
۱-۱-۵-۳-۴. مقایسه سطوح قیمتی به تفکیک مکانیزم‌های تعیین قیمت	۲۱۷
۲-۱-۵-۳-۴. مقایسه سطوح قیمتی به تفکیک منطقه‌ای و کشوری	۲۱۹
۲-۵-۳-۴. مقایسه نتایج مطالعات از سال ۲۰۰۵ الی ۲۰۱۵	۲۲۱

۲۲۱	۳-۵-۱. روند تغییرات در قیمت‌های عمده فروشی به تفکیک مکانیسم‌های مختلف تعیین قیمت
۲۲۲	۳-۵-۲. روند تغییرات در قیمت‌های عمده فروشی به تفکیک منطقه‌ای
۲۲۴	۳-۵-۳. تجزیه و تحلیل قیمت‌های تنظیمی و کنترلی
۲۲۷	۳-۵-۴. اظهارنظرها در مورد تحولات آتی قیمت‌های گاز
۲۲۹	۴-۴. تجزیه و تحلیل نتایج در سطح منطقه‌ای
۲۳۰	۴-۴-۱. آمریکای شمالی
۲۳۱	۴-۴-۲. اروپا
۲۳۸	۴-۴-۳. آسیا
۲۴۰	۴-۴-۴. پاسیفیک
۲۴۳	۴-۴-۵. آمریکای لاتین
۲۴۵	۴-۴-۶. کشورهای صادرکننده ماهیر شوروی سابق - FSU
۲۴۷	۴-۴-۷. آفریقا
۲۴۹	۴-۴-۸. خاورمیانه
۲۵۰	۴-۵. ارزیابی مقایسه‌ای سطح قیمت عمده‌فروشی گاز به تفکیک منطقه‌ای
۲۵۳	۴-۶. نتیجه‌گیری
۲۶۱	۵. نقد و بررسی روش‌های مختلف قیمت‌گذاری گاز
۲۶۱	۵-۱. مقدمه
۲۶۵	۵-۲. نقد و بررسی روش‌های مختلف قیمت‌گذاری گاز
۲۶۸	۵-۳. ملاحظات در ارتباط با قیمت‌گذاری صادرات گاز از طریق خط لوله و LNG برای ایران
۲۶۹	۵-۳-۱. بررسی روند تغییرات قیمت‌های گاز
۲۷۵	۵-۳-۲. ملاحظات مربوط به قیمت‌گذاری گاز صادراتی
۲۷۹	منابع و مأخذ

مقدمه

قیمت‌گذاری گاز متمایز از قیمت‌گذاری سایر کالاها و حتی سایر سوخت‌های فسیلی است. طی دو دهه اخیر، قیمت‌گذار گاز تحولات زیادی را به خود دیده است. مؤلفه‌ها و متغیرهای منطقه‌ای و همچنین خواص فیزیکی گاز تأثیر زیادی بر قیمت گاز و مکانیسم‌های قیمت‌گذاری آن داشته است. مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز، مکانیسم‌های منحصر به فردی است که به شدت متأثر از ویژگی‌های بازار گاز است. از جمله ویژگی‌های بازار گاز، بازارهای شدیداً کنترل‌شده، حجم بالای سرمایه مورد نیاز برای سرمایه‌گذاری در این بازار، وجود بازارهای منطقه‌ای و ادغام‌های افقی و عمودی است که باعث شکل‌گیری مکانیسم‌های خاص قیمت‌گذاری در بازار گاز شده است.

گاز طبیعی هنوز به صورت جهانی مورد معامله قرار نمی‌گیرد، اما قیمت گاز به نحو قابل توجهی از یک ناحیه به ناحیه دیگر متفاوت است. قیمت گاز صارتاً در مناطق مختلف اختلاف قابل ملاحظه‌ای با یکدیگر دارند که این اختلاف در قیمت‌ها ناشی از فرمول‌ها و ساختارهای قیمت‌گذاری متفاوتی است که در هر منطقه مورد استفاده قرار می‌گیرد. در حال حاضر اروپا، آسیا و آمریکا هر کدام مکانیسم قیمت‌گذاری مختص به خود را دارند. برای مثال در اروپا، قیمت گاز صادراتی از طریق خط لوله با فرآورده‌های نفتی نظیر گازوئیل و نفت کوره رقابت می‌کند. به عبارت دیگر قیمت گاز صادراتی از طریق خط لوله تابعی از قیمت نفت و فرآورده‌های نفتی است.

در مورد LNG نیز اگرچه قراردادهای خریدوفروش معمولاً از یک ساختار مشابه پیروی می‌کنند، ولی بازهم تفاوت‌های قابل‌ملاحظه‌ای در قیمت‌های LNG بازارهای منطقه‌ای آسیا، اروپا و آمریکا وجود دارد. در آمریکا، یک بازار رقابتی گاز به‌صورت جامع و کامل توسعه‌یافته است و به‌طورکلی قیمت‌ها با قیمت بازار در هنری‌هاب^۱ مرتبط است، بنابراین یک مرجع رقابتی وجود دارد. در آسیا قیمت‌های LNG عموماً با توجه به قیمت نفت خام، خصوصاً قیمت سبد نفتی ژاپن (JCC)^۲ تعیین می‌شوند.

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های بازار گاز، تغییرات فراوان در مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز طی زمان است. به‌علاوه، به دلیل منطقه‌ای بودن بازار گاز، مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز در بازارهای مختلف منطقه‌ای و متفاوت است. قیمت‌گذاری گاز در بازارهای بین‌المللی تا اواخر دهه ۱۹۶۰ عمدتاً بر اساس تفکرات ایجادشده در میان تولیدکنندگان بوده است و ارزش واقعی گاز از بعد اقتصادی چندان مدنظر نبوده است. در دهه ۱۹۷۰ با افزایش تقاضای گاز و مشاهده کمبود گاز در برخی از کشورها (مانند آمریکا) ارزش واقعی گاز تولیدی توسط تولیدکنندگان شناخته شد و در مبادلات بین‌المللی با انعقاد دیدی از مذاکرات میان عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان در راستای تأمین نقطه نظرات طرفین و ایجاد قیمت‌های رقابتی در بازار باز شد. به‌علاوه، پس از بحران دهه ۱۹۷۰، بخش انرژی تحولات ساختاری گسترده‌ای را تجربه نمود و رقابت‌های گسترده‌ای به‌منظور کاهش هزینه‌ها، بهبود عملکرد اقتصادی و ارتقاء بهره‌وری در این بخش اتفاق افتاد. بازار گاز نیز با تغییرات گسترده ساختاری در حوزه انرژی بی‌نصیب نمانده و آزادسازی^۳ به‌طور گسترده‌ای در بازارها و مناطق مختلف حادث شده است.

طی سال‌های اخیر تحولاتی در حوزه انرژی و خارج از این حوزه رخ داده است که نتیجه این تحولات وارد شدن فشار زیادی بر مکانیسم قیمت‌گذاری مبتنی بر قیمت نفت خام (OPE) شده است به‌نحوی که این مکانیسم قیمت‌گذاری را حد زیادی کنار گذاشته شده است و جای خود را به مکانیسم‌های قیمت‌گذاری دیگر داده است. این تحولات را می‌توان در دو دسته طبقه‌بندی کرد. نخست تحولات سمت تقاضای گاز و دوم تحولات سمت عرضه گاز. رکود اقتصادی و مالی که از اواخر سال ۲۰۰۸ آغاز شد باعث کاهش شدید فعالیت‌های اقتصادی و در نتیجه تقاضا برای انرژی و به‌ویژه گاز گردید. از سوی دیگر در سمت عرضه بهره‌برداری از ذخایر گاز به‌شدت رشد پیدا کرده و این مسئله باعث توسعه عرضه (صادرات گاز) به بازارهای مصرفی شده است. به‌علاوه

1. Henry Hub
2. Japan Crude Cocktail Price- JCC Price
3. Liberalization

رشد قابل ملاحظه بهره‌برداری از ذخایر گاز نامتعارف خصوصاً توسط ایالات متحده آمریکا باعث ایجاد مازاد عرضه در بازار گاز این کشور و بازار جهانی گاز شده است.

مقررات زدایی، آزادسازی و رقابت‌پذیری در بازارهای گاز مصرفی عمده‌ترین عاملی است که طی سال‌های اخیر باعث تسریع در فرآیند توسعه مکانیسم‌های قیمت‌گذاری نقدی شده است. تحولات قابل ملاحظه‌ای در بازار گاز رخ داده است که مقررات زدایی^۱ و آزادسازی در بازارهای مختلف طی دو دهه اخیر تا حد زیادی از منطقه‌ای بودن بازار گاز کاسته است.

مقررات زدایی و آزادسازی در بازار گاز، با توجه به ساختار بازار گاز در مناطق مختلف، اشکال، عمق و سرعت متفاوتی داشته که شامل خصوصی‌سازی، تضمین دسترسی طرف سوم به زیرساخت‌های عرضه و مقررات زدایی و اصلاح قوانین بوده است. هدف اصلی این فرایندها در کشورهای مختلف، کاهش تصدی‌گری و درنهایت حذف تصدی‌گری رت و نیز ایجاد شفافیت و رقابت در بازار گاز بوده است.

بازار گاز اروپای غربی با توجه به آزادسازی‌هایی که در چند سال اخیر در صنعت گاز این منطقه رخ داده است، بتانسیل بالایی برای تعدیل مکانیسم‌های قیمت‌گذاری و قیمت‌گذاری بر اساس مکانیسم بازار دارد. توسعه بازار آتی‌ها در این منطقه خود می‌تواند کمک شایانی به این مسأله کند.

در حالی که در بازار اروپای شرقی وضعیت به گونه دیگری است. آزادسازی در بازار گاز این منطقه بسیار بطئی و جری رخ داده است. شرکت گاز پروم عرضه‌کننده انحصاری در این منطقه است و حجم تقاضا در این منطقه کم بوده و عرضه‌کنندگان نیز تمایلی برای ورود به این بازار و رقابت با روسیه ندارند. در نتیجه بعید به نظر می‌رسد که در آینده نزدیک رقابتی در زمینه عرضه گاز به این منطقه تشکیل بازار شکل گیرد. در عین حال این کشورها نیز در پی ایجاد تنوع عرضه از طریق توسعه روابط با سایر کشورهای اروپایی و واردات LNG هستند.

در ژاپن، کره جنوبی و چین شرایط برای شکل‌گیری رقابت گاز با گاز به نحو دیگری است. کشورهای این منطقه به‌ویژه چین به‌شدت در پی اجرای سیاست‌های کاهش هزینه به‌منظور حفظ و یا افزایش سهم بازار هستند. در حال حاضر این کشورها نیز در پی ایجاد تنوع در عرضه و توسعه واردات LNG هستند. در منطقه آمریکای شمالی نیز آزادسازی صورت گرفته است.

به‌علاوه توسعه هاب‌های گاز خود از جمله سایر عوامل تأثیرگذار بر مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز بوده است. در بازار گاز آمریکای شمالی و انگلستان حرکت به‌سوی مکانیسم قیمت‌گذاری رقابتی، مکانیسم قیمت‌گذاری رقابت گاز با گاز، در بازار گاز

به‌خوبی اجرا شده است. حجم تجارت گاز در بازارهای نقدی طی سال‌های اخیر و به‌ویژه پس از بحران اقتصادی رشد قابل‌ملاحظه‌ای داشته است. به‌عنوان مثال حجم مبادلات نقدی در بازار اروپا در سال ۲۰۰۸، ۵۷ درصد و در سال ۲۰۰۹، ۵۶ درصد رشد داشته است. به‌نحوی که در سال ۲۰۰۹، ۶۵ درصد از گاز مصرفی اتحادیه اروپا در این هاب‌ها معامله شده است.

بازارهای نقدی و آتی گاز در آمریکا و انگلستان توسعه‌یافته است و در این میان تجارت نقدی LNG از رشد قابل‌ملاحظه‌ای برخوردار گردیده است. این دو بازار در عرصه آزادسازی پیشرو هستند و سایر بازارها فاصله معناداری با این دو بازار دارند. کارشناسان و پژوهشگران بسیاری بر این باورند که با توجه به تحولات بازار گاز طی سال‌های اخیر، این بازار در آینده‌ای نه‌چندان دور تبدیل به یک بازار جهانی خواهد شد. بررسی روند تحولات بازار گاز طبیعی طی دو دهه اخیر، دلالت بر آزادسازی این بازارها در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه دارد.

از سوی دیگر، داد و ستد عرضه در بازار گاز باعث افزایش قدرت چانه‌زنی کشورهای واردکننده گاز در زمینه تعدیل فرمول‌های قیمت‌گذاری گاز حتی در قراردادهای بلندمدت شده است. به‌نحوی که در سال‌های اخیر در نتیجه آزادسازی‌های گسترده در بازار گاز، روسیه در سال ۲۰۰۸ توافق کرد تا قیمت ۱۵ درصد از گاز صادراتی به اروپا برحسب قیمت گاز در بازار نقدی تعیین شود. به‌طور قطع با توجه به تحولات اخیر در بازار گاز کشورها و مناطق مختلف، آزادسازی در بازار گاز رخ خواهد داد و این مسئله دلیلی است برای توسعه مکانیسم قیمت‌گذاری نقدی. می‌توان ادعا کرد، اگرچه ممکن است بازار گاز تبدیل به یک بازار جهانی نشود ولی مکانیسم قیمت‌گذاری در بازار گاز تبدیل به یک مکانیسم همگن و یکپارچه یعنی مکانیسم قیمت‌گذاری نقدی خواهد شد. البته باید اشاره کرد که بازار گاز در مناطق و بازارهای مختلف متفاوت است و تغییر در مکانیسم‌های قیمت‌گذاری در تمام جهان به نحو همگن و یکپارچه نخواهد بود. به‌علاوه باید اشاره کرد که قیمت‌گذاری گاز در بازارهای مختلف بر اساس مکانیسم قیمت‌گذاری نقدی، به معنای همگن شدن قیمت گاز در تمام بازارها نیست زیرا قیمت گاز در هاب‌های مختلف تابعی از دوری یا نزدیکی بازارهای وارداتی و صادراتی و همچنین حجم عرضه و تقاضا در هر یک از بازارهاست. کما این‌که در حال حاضر قیمت گاز در سه هاب بزرگ گازی (آمریکا، انگلستان و ژاپن) تفاوت قابل‌ملاحظه‌ای با یکدیگر دارد.

توسعه مکانیسم قیمت‌گذاری نقدی که منجر به کاهش قیمت گاز در بازارهای مختلف شده است، قطعاً با عکس‌العمل کشورهای تولیدکننده و صادرکننده گاز به‌ویژه کشورهای عضو مجمع کشورهای صادرکننده گاز روبه‌رو خواهد شد. مجمع کشورهای

صادرکننده گاز نیز علیرغم محدودیت‌های پیش روی مجمع و کشورهای عضو برای تأثیرگذاری بر بازار گاز، با توجه به افزایش سهم گاز طبیعی در سبد انرژی جهانی و سهم قابل‌توجه کشورهای عضو مجمع از ذخایر، تولید و صادرات گاز این مجمع در صورت اتخاذ سیاست‌هایی که همه کشورهای عضو به آن پایبند بوده و ضمانت اجرایی نیز داشته باشد، می‌تواند بر آینده بازار گاز و مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز تأثیرگذار باشد. از سوی دیگر، با توسعه تدریجی آزادسازی در بازار گاز کشورهای مختلف، مکانیسم‌های قیمت‌گذاری رقابتی (نقدی) به تدریج توسعه پیدا کرد. به عبارت دیگر، بررسی روند تاریخی و تحولات مکانیسم‌های قیمت‌گذاری دلالت بر آن دارد که مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز با حرکتی بطئی از مکانیسم‌های قیمت‌گذاری انحصاری و کنترل‌شده به سمت مکانیسم‌های قیمت‌گذاری رقابتی در حال حرکت است و به نظر می‌رسد در آینده از کثرت و تنوع در روش‌های قیمت‌گذاری گاز کاسته شده و تنها یک مکانیسم قیمت‌گذاری هادگ (مکانیسم قیمت‌گذاری رقابتی) در بازار وجود داشته باشد. علاوه بر این، طی سال‌های اخیر با آزادسازی تدریجی قیمت‌های سرچاهی و نیز تجاری‌سازی بخش‌های مختلف بازار گاز (تولید، انتقال و توزیع) مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز و همچنین قیمت آن تا حد زیادی تغییر کرده است. به بیان دقیق‌تر مکانیسم‌های قیمت‌گذاری انحصاری تا حد زیادی کنار گذاشته شده و مکانیسم‌های قیمت‌گذاری رقابتی توسعه یافته است. آخرین رویشانات مکانیسم‌های قیمت‌گذاری و سیر تحولات آن می‌تواند مسیر آینده قیمت‌گذاری گاز را ترسیم کند.

در این کتاب با توجه به اهمیت قیمت‌گذاری گاز طبیعی برای جمهوری اسلامی ایران که دارای بزرگ‌ترین حجم ذخایر گازی جهان است، نخست با توجه به نقش آزادسازی در بازار گاز و تأثیر آن بر مکانیسم‌های قیمت‌گذاری، وضعیت آزادسازی در بازار گاز کشورها و مناطق مختلف مورد بررسی قرار گرفت. در ادامه به بررسی مکانیسم‌های قیمت‌گذاری منابع طبیعی پرداخته شده است. در فصل سوم مکانیسم‌های قیمت‌گذاری گاز و تحولات آن طی زمان مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. روند تغییرات شاخص‌های قیمت‌گذاری گاز در بازارهای مختلف طی دوره ۲۰۰۵-۲۰۱۰ در فصل چهارم بررسی و تجزیه و تحلیل شده است و در نهایت مکانیسم‌های مختلف قیمت‌گذاری گاز در فصل پنجم مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته و ویژگی‌های مکانیسم قیمت‌گذاری بهینه از منظر اقتصادی معرفی شده است.

غلامعلی رحیمی

تابستان ۱۳۹۵